

Sağlıklı Gençlik ve Toplum için Bir Adım: Cinsel Sağlık Eğitimi

Araş. Gör. Dr. Zehra GÖLBAŞI*

Özet

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) cinsel sağlığı "cinsel yaşamın bedensel, ruhsal, zihinsel ve sosyal açıdan bir bütün olarak ele alınması yoluyla kişilik, iletişim ve sevginin olumlu yönde zenginleşmesi ve güçlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca cinsel sağlık, kişisel sağlığın önemli ve pozitif bir yönü olarak ele alınmaktadır. Sağlıklı bir toplum için gençlerin cinsel sağlığını korumak ve geliştirmek özellikle önemlidir. Cinsel sağlık eğitimi bu amaca ulaşmak için önemli ve etkili bir adımdır. Bu makalede cinsel sağlık eğitiminin tanımı, amacı, içeriği, cinsel eğitimle ilgili ülke deneyimleri ve araştırma sonuçları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cinsel sağlık, gençler, cinsel sağlık eğitimi

Abstract

Sexual health is defined by World Health Organization (WHO) as the integration of the physical, emotional, intellectual and social aspects of sexual being, in ways that are positively enriching and that enhance personality, communication and love. In addition, sexual health is a major and positive aspect of personal health. youth's sexual health prevention and promotion is especially important for healthy communities. Sexual health education is an important and effective step to reach for this goal. Definition, objectives and content of sexual health education, experience\$ of countries and results of research related to sexual health education are discussed in this paper.

Key Words: Sexual health, youths, sexual health education

• Giriş

Üreme ve cinsel sağlık problemleri, gençlik döneminde yaşanan sağlık sorunları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşın, gençlerin üreme sağlığı sorunları son yıllara kadar ihmal edilen bir konu olmuştur. Üreme sağlığı kavramını dünya ülkelerinin gündemine yerleştiren 1994 Kahire Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansında bu konunun önemi vurgulanmış ve yapılması gerekenler konferansın eylem planında yer almıştır. Gençlerin cinsel sağlığını koruma ve geliştirme amacına yönelik olarak konferansın eylem planında yer alan aktivitelerden biri de, cinsel sağlık eğitimidir.

• Cinsiyet, Cinsellik ve Cinsel Sağlık Kavramları

İnsan cinselliği ve cinsel sağlık alanında kullanılan kavramlar, farklı kültürel özelliklere sahip olan toplumlarda yaşayan bireyler için farklı anlamlar ifade edebilir. Ancak bu kavramların genel olarak tüm toplumlarda kabul gören ve açık bir şekilde tanımlanması, cinsel sağlık alanında etkili bir iletişim kurmak ve bilginin paylaşımı için gereklidir. Aşağıda bazı temel kavramlar kısaca açıklanmıştır.

Cinsiyet (sex): Cinsiyet, insanoğlunu kadın ve erkek olarak tanımlayan biyolojik özelliklerin bütünüdür ifade etmektedir (PAHO and WHO; 2000). Toplumsal cinsiyet (gender): Toplumsal cinsiyet; kültürel değerler, tutumlar, roller ve özelliklerin bir bütünüdür. Kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade eder (PAHO and WHO; 2000, WHO;1998).

Cinsellik (sexuality): Cinsellik insanoğlunun; cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelim, erotizm, sevgi ve üremeyi kapsayan temel bir boyuttur. Cinsellik biyolojik psikolojik, sosyoekonomik, kültürel, etik ve dini faktörlerin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak yaşanmaktadır (Basset. T.M. and Kaim, B.;2000). Dolayısıyla cinsellik, bireyin yalnızca üreme organlarını değil, insan olarak sahip olduğu tüm özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle cinsellik, tüm bireylerin doğumundan ölümüne kadar yaşamlarını bütünleyen önemli bir parça olarak ele alınmaktadır.

Crouch (1999)'un bildirdiğine göre Stuart ve Sundee, insanların tüm zamanlar boyunca cinsel bir varlık olduğu düşünülmektedir. Onlara göre cinsellik, bireyin

kişiliğini ve kendine özgünlüğünü oluşturan önemli bir parçadır. SIECUS (Sex Information and Education Council of United States) tarafından yayınlanan cinsel eğitim rehberinde cinsellikle ilgili evrensel bazı değerlerden bahsedilmektedir. Cinsel eğitim etkinliklerinin de özünü oluşturan bu değerlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır (SIECUS, 1996).

- Cinsellik yaşamın doğal ve sağlıklı bir parçasıdır.
- Cinsellik tüm insanlara özgüdür.
- Çocuklar cinsiyeti gözetilmeden sevimli ve özenle bakılmalıdır
- Cinselliğin bedensel, etik, psikolojik ve toplumsal boyutları vardır.
- Her insan öznedir ve değerlidir.
- Bireyler çeşitli yollarla cinselliklerini ifade ederler.
- Bütün cinsel kararların etkileri ve sonuçları vardır.
- Bütün bireylerin sorumlu cinsel seçimler yapma hakkı ve sorumluluğu vardır.
- Cinsel yaşam zorlama ve istismardan uzak olmalıdır.
- Ebeveynler çocuklarının cinsel konulardaki ilk eğitiçileridir.
- Toplumda cinsellikle ilgili var olan farklı değer ve inançlara saygı duyulmalıdır.
- Cinsel aktivitenin ertelenmesi, istenmeyen gebelik ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesinde önemli bir yöntemdir.
- Cinsel yaşamı olan genç insanların sağlık bakım hizmetleri hakkında bilgiye ihtiyaçları vardır.

Cinsel sağlık: Cinsel sağlık, öncelikle bireyin bir kavram olarak cinselliği anlaması ve cinselliğe yönelik kendi tutumları hakkında bir farkındalık geliştirmesidir (Crouch, S.;1999). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) cinsel sağlığı "cinsel yaşamın bedensel, ruhsal, zihinsel ve sosyal açıdan bir bütün olarak ele alınması yoluyla kişilik, iletişim ve sevginin olumlu yönde zenginleşmesi ve güçlenmesi olarak tanımlamaktadır (PAHO and WHO;2000). Crouch (1999)'un bildirdiğine göre Mace ve arkadaşları cinsel sağlığın üç ögesi olduğunu belirtmektedir. Bunlar;

- Üreme ve cinsel fonksiyonları etkileyen organik hastalık ve sakatlıkların olmaması,
- Cinsel tepkileri bastıran ve insan ilişkilerini olumsuz etkileyen korku, utanç, suçluluk ve yanlış inançların olmaması ve
- Sosyal ve kişisel etikle uyumlu olarak üreme ve cinsel davranışlardan hoşnut olma ve kontrol edebilme kapasitesine sahip olmaktır.

Görüldüğü gibi cinsel sağlık, tüm yaş gruplarındaki bireylerin kişisel sağlığının önemli ve pozitif bir boyutudur. Bugün, cinselliğin bireylerin sağlığı, iyiliği ve yaşam kalitesi açısından önemli olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle cinsel sağlık, sağlığı koruma ve

geliştirme programlarının içinde özel olarak ele alınmaktadır.

Cinsel Eğitim

İnsanlar doğdukları andan itibaren, başta ebeveynleri olmak üzere yakın çevrelerinden cinsellikle ilgili mesajlar almaya başlar. Ebeveynler çocuklarıyla konuşma, duygularını paylaşma, sevgi gösterme, onları giydirme ve onlara vücut bölümlerinin isimlerini öğretme gibi davranışlarla çocuklarına cinsellikle ilgili ilk bilgileri ve değer yargılarını aktarmaktadır. Çocuklar büyüdükçe sosyal çevre içindeki ilişkileri de giderek gelişmektedir. Böylece ailesinin dışında öğretmen, arkadaşlar, televizyon, müzik, kitaplar, reklamlar ve oyuncaklar gibi birçok kaynaktan cinsellikle ilgili uygun davranış ve değerler hakkında mesajlar almaya ve bilgiler öğrenmeye devam ederler. Ancak bu tür kaynaklardan alınan mesajlar cinsellikle ilgili tam ve doğru bilgileri içermeyebilir. Aynı zamanda, bu tür kaynaklarda cinsellik bir şaka ya da alay konusu yapılabilir ya da cinselliğe küçültücü bir olay olarak bakılabilir (Snegroff, S.; 1999:257-258, www.fpq.asn.au, 2001).

Çocukların büyüme ve gelişme süreçleri boyunca cinsellikle ilgili pozitif mesaj almaları ve cinselliğe yönelik olumlu bir bakış açısı kazanmaları önemlidir. Bu amaca ulaşmak için, aile içinde başlayan cinsel eğitim çabalarının, çocuk okula başladığı andan itibaren, okul bünyesinde geliştirilecek planlı öğrenme aktiviteleri ile desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Basset. T.M. and Kaim, B., 2000, www. fpq. asn. au, 2001). Okul bazı çocuklar için ailede öğrendikleri bilgilerin pekiştirildiği bir ortam olurken, bazıları için cinsellikle ilgili ilk ve önemli bir bilgi kaynağı olabilir. Aynı zamanda okullar çocukların ve gençlerin büyük bir çoğunluğuna toplu olarak ulaşma fırsatı vermektedir. Özellikle cinsel konuların tabu olduğu ve aile arasında rahat bir şekilde konuşulmadığı toplumlarda, okullardaki cinsel eğitim etkinliklerinin önemi artmaktadır.

SİECUS'a göre cinsel eğitim; "kimlik, ilişkiler ve mahremiyet hakkında yaşam boyu süren bir bilgi edinme; değer, tutum ve inanç oluşturma süreci"dir (SİECUS, 1996). Saito (1998)'nin bildirdiğine göre Martin cinsel eğitimi şu şekilde tanımlamaktadır. "Cinsel eğitim bir var olma sorusudur, bir öz-bilinç ve değer oluşturma sürecidir, bir değişim, özgürlük ve sevgi eğitimidir. Kısaca cinsel eğitim geçmiş, gelecek ve şu andaki yaşama yönelik bir eğitimidir".

Küçük yaşlardan başlayarak kapsamlı bir cinsel eğitim alan çocuklarda ve gençlerde şu özelliklerin geliştiği

belirtilmektedir (www.fpq.asn.au, 2001);

- Kendilerinde meydana gelen fiziksel ve duygusal gelişimleri anlama ve kabullenme,
- Bedeni hakkında pozitif duygular taşıma,
- Bireysel farklılıkları kabullenme,
- Şu andaki ve gelecekte yaşamlarında cinsel davranışlarıyla ilgili bilinçli ve sorumlu kararlar alabilme,
- Kadın ya da erkek olarak kendi cinsiyeti hakkında olumlu duygular taşıma,
- Cinsel konular hakkında rahat bir şekilde konuşabilme,
- Uygun ve uygun olmayan cinsel davranışları anlayabilme,
- Cinsel taciz ve suistimale karşı kendini koruyabilme.

Cinsel Sağlık Eğitimi Programlarının Amacı ve İçeriği

Çocuklara ve gençlere yönelik planlanan cinsel sağlık eğitimlerinin en genel amacı cinsel sağlığın geliştirilmesidir. Kanada Cinsel Sağlık Eğitimi Rehberi'nde cinsel eğitimin amacı "bireylerin, cinsel davranışların pozitif sonuçlarına ulaşmaları ve negatif sonuçlarından uzak olmalarını sağlamak" olarak açıklanmaktadır. Burada cinsel davranışın negatif sonuçları; istenmeyen gebelik, cinsel baskılar, Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar (CYBH) / AIDS ve cinsel fonksiyon bozuklukları gibi durumları ifade etmektedir. Pozitif sonuçlar ise; öz-güven, kendine ve başkalarına saygı duyma, cinsel baskılar ve zorlamalardan uzak olma, cinsel yaşamdan hoşnut olma ve planlanmış ebeveynlik gibi durumlardır (www.hc-sc.gc.ca/hpb). SİECUS ise, kapsamlı cinsel eğitim programlarının dört temel amacı olduğunu vurgulamaktadır (SİECUS, 1996).

1. Bilgi: Genç insanlara; insan üretimi, büyüme-gelişme, anatomi, fizyoloji, mastürbasyon, aile yaşamı, gebelik, doğum, ebeveynlik, aile planlaması, abortus, cinsel tepki, cinsel eğilim, cinsel suistimal, CYBH ve AIDS dahil insan cinselliği hakkında doğru bilgi sağlamak.

2. Tutum, değer ve anlayış: Genç insanların; ailelerinin cinselliğe ilişkin değerlerini anlamaları, kendi değerlerini geliştirmeleri, öz güvenlerini artırmaları, aileleri ve toplumla olan ilişkileriyle ilgili bir anlayış geliştirmeleri, aileleri ve başkalarına karşı olan sorumluluklarını anlamaları, kendi cinsel tutumlarını açığa çıkarmaları, sorgulamaları ve değerlendirmeleri için bir fırsat sağlamak.

3. İlişkiler ve kişiler arası beceriler; Genç insanların;

iletişim, karar verme, atılganlık, baskılara karşı koyma, olumlu ilişkiler oluşturma gibi kişiler arası beceriler geliştirmesine yardım etmek.

4. Sorumluluk: Genç insanların; cinsel davranışlarıyla ilgili sorumluluklarını kabul etme ve bunları yerine getirmelerine yardım etmek.

Bu amaçlara ulaşmak için cinsel eğitim programlarının içeriğinin kapsamlı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre, cinsel eğitim programlarının içeriğinin oluşturulmasında rehber olacak altı anahtar kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar; İnsan gelişimi, ilişkiler, kişisel beceriler, cinsel davranış, cinsel sağlık, toplum ve kültür olarak sıralanmıştır. Belirlenen bu içeriğin her toplumun kendi kültürel ve sosyal yapısına, öğrencilerin yaş ve gelişimsel seviyelerine uygun bir şekilde düzenlenmesi gerektiği önerilmektedir. (SIECUS, 1996); Literatürde, etkili cinsel sağlık eğitim programlarının bazı özellikler taşıdığı belirtilmektedir (Kirby, D.; 1999:89-93, www.bmaids.demon.co.uk;1997). Buna göre etkili bir cinsel sağlık eğitim programı;

- Programa inanan ve eğitilmiş bireyler tarafından yürütülür,
- Verilen bilgiyi kişiselleştirmede öğrenciyeye yardım eden ve onların katılımını sağlayan çeşitli eğitim yöntemlerini kullanır,
- Sağlıkla ilgili diğer riskli davranışları değiştirmede etkili olduğu gösterilmiş teorik yaklaşımlara dayalıdır,
- Öğrencilerin yaş, cinsel deneyim ve kültürel yapıları na uygun olan davranışsal amaçlar, eğitim yöntemleri ve araç-gereci bütünlüştür,
- Katılımcıların belirlenen amaçlara ulaşmalarını sağlamak için yeterli bir süreye sahiptir (en az 14 saat),
- İstenmeyen gebelik ve CYBH'a yol açan cinsel davranışları azaltmada odaklanır,
- Cinsellikle ilgili sosyal baskıları da ele alan bir kapsamı vardır,
- Korunmasız cinsel ilişkinin riskleri ve korunmasız cinsel ilişkiden uzak durmanın yöntemleri hakkında temel ve doğru bilgiyi sağlar.

• Cinsel Sağlık Eğitimi Türleri

Üreme/cinsel sağlığı kapsayan okul programları ülkeden ülkeye ve bir ülkenin çeşitli bölgelerinde büyük ölçüde farklılık gösterebilmektedir. Programların çoğu yalnız bilgi ve eğitime odaklanırken, bazıları cinsel sağlık alanında hizmet de sağlamaktadır. Okula dayalı cinsel sağlık programlarının amacı ve içeriklerinde fark-

lılık olmasına karşın, bu amaca yönelik eğitim çabalarının dört önemli tipi bulunmaktadır. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Aile Yaşamı Eğitimi: Aile Yaşamı Eğitimi; genç insanların içinde yaşadıkları aile ve toplumun sosyokültürel çerçevesinde yetişkinlik, evlilik, ebeveynlik ve yaşlılık gibi dönemlere hazırlanma aşamalarında ve sosyal ilişkilerinde fiziksel, duygusal ve moral gelişimlerine yardım etmek için planlanmış eğitimsel bir süreçtir. Aile Yaşamı Eğitiminin bilgi içeriği kişisel sağlık ve beslenme gibi konulara ek olarak nüfusun gelişmesi, yaşamın planlanması, cinsel ilişkiden kaçınma, karar verme ve birey olarak insana saygı duyma gibi konulardan oluşmaktadır. (İKGV; 2000, www.pathfind.org;1997).

Cinsel Eğitim: Aile Yaşamı Eğitim programlarının aksine cinsel eğitim genel olarak bireyde odaklanır. Cinsel eğitim programlarında biyoloji, kişiler arası ilişkiler, cinsel gelişim, cinsel yönelim ve cinsel davranış, CYBH, üreme sağlığı, cinsiyet rolleri, çekicilik, mahremiyet, beden imgesi, cinsellikle ilgili tutumlar ve değerler özel olarak ele alınır. Cinsel eğitim programlarının amacı, genç insanların karar verme ve kendi cinsel sağlıklarının sorumluluğunu alma becerisi kazanmalarına yardım etmektir. (İKCV; 2000, www.pathfind.org; 1997).

Nüfus Eğitimi: Bu programlardan ilki, ülkelerin gelişmesinde nüfus konusunun önemli olduğu altmışlı yılların ortalarında başlatılmıştır. Nüfus eğitimi; insanların nüfus sürecinin doğasını, nedenlerini ve sonuçlarını anlamalarına yardım etmek için planlanmıştır. Çünkü bireyler, aileler, toplumlar ve uluslar nüfus sürecinden hem etkilenmekte hem de bu süreci etkilemektedir. Nüfus eğitimi genellikle nüfus dinamikleri ve aile planlaması dahil aile yaşamı eğitimini kapsamaktadır. Son zamanlarda bu içeriğe cinsel eğitim, CYBH ve AİDS eğitimi ve cinsiyet eşitliği gibi konular da eklenmiştir. (www. pathfind. org;1997).

HIV/AIDS Eğitimi: Bu yüzyılda toplum sağlığını tehdit eden en önemli faktörlerden biri olan AİDS, cinsel eğitimin toplum tarafından benimsenmesi üzerinde de etkili olmuştur. Bazı ülkelerde AİDS eğitimi var olan Aile Yaşamı Eğitim programları ile birleştirilmiştir. AİDS eğitimi genellikle HIV'in bulaşma yolları ve HIV enfeksiyonundan korunma üzerinde odaklanır. Dünyanın birçok ülkesinde önceden tabu olan konular bugün AİDS eğitimi kapsamında tartışılmakta ve ebeveynler de bu eğitimi desteklemektedir (İKGV; 2000, www. pathfind. org;1997).

• Cinsel Sağlık Eğitimlerinin Okul Programları İçine Yerleştirilmesi

Sağlığın korunmasında okulların öneminin ön plana çıkması, her ülkenin eğitim müfredatlarına kendi gereksinimlerine göre programlar eklemesi ile sonuçlanmıştır. Bu programların önemli bir bölümünü üreme sağlığı programları oluşturmaktadır. Programlar ülkelerin gelişmişlik düzeyleri kültür özellikleri ve sağlık eğitimi konusundaki deneyimlerine göre farklılık göstermektedir. Cinsel sağlık programlarının okul programları içine yerleştirilmesi için farklı yaklaşımlar vardır. Öncelikle ülkede ve okul sistemi içinde var olan kaynakların değerlendirilmesi, uygulama alanı için en uygun yaklaşımın belirlenmesinde yararlı olacaktır. Dünyanın değişik ülkelerinde en yaygın olarak kullanılan dört yaklaşım bulunmaktadır.

1. Cinsel sağlık eğitiminin ayrı bir ders ya da ünite olarak uygulanması: Bazı ülkelerde okul personeli, ayrı bir ders ya da ünite olarak cinsel sağlık eğitiminin sorumluluğunu üstlenir. Bu bir Sağlık dersi ya da Aile Yaşamı Eğitimi dersi olabilir. Eğer okulda uygulamada olan bir sağlık dersi varsa cinsellik ve üreme sağlığı ile ilgili konular 2-3 hafta sürecek bir ünite şeklinde bu dersin içine entegre edilebilir. Bu yaklaşıma en iyi yaklaşım olarak bakılmaktadır. Çünkü bu yaklaşımda bilgiler etkili bir şekilde verilebilir ve amaçtan uzaklaşma olasılığı düşüktür. Ancak bazı ülkelerde okul programları çok yoğun olduğu için cinsel sağlık eğitiminin ayrı bir ders ya da ünite olarak uygulanmasına sıcak bakılmamaktadır (www.pathfind.org; 1997).

2. İnfüzyon yöntemi: Cinsel sağlıkla ilgili konular, doğrudan ya da dolaylı olarak okullarda okutulan birçok dersle (biyoloji, psikoloji, sosyoloji, tarih, nüfus, coğrafya vb.) ilişkilidir. İnfüzyon yöntemi, cinsel sağlıkla ilgili konuların, farklı öğretmenler tarafından verilen ana dersler içine entegre edildiği bir yöntemdir. Bu yöntemde, hali hazırda okulda var olan yapı kullanıldığı için politik olarak daha kabul edilebilir bir yaklaşım olarak görülmektedir. Ancak farklı okul ortamlarında infüzyon yönteminin etkisini ve yararlarının ortaya koyan çalışmalarla ihtiyaç vardır. Cinsel sağlık bilgilerini farklı dersler içine yayma eğitimin etkisini azaltabilir ve programı amacından uzaklaştırabilir. (Blinn Pike, L, et al.; 2000, www.pathfind.org; 1997).

3. Dışardan eğitimci davet etme: Okulların kullandığı bir diğer yöntem, okula dışardan sağlık eğitimcisi davet etmektir. Bu yaklaşımın öğrenciler tarafından en beğenilen yaklaşım olduğu belirtilmektedir. Çünkü, öğren-

ciler dışardan gelen eğitimcilere daha fazla güvenmekte ve duygularını açabilmektedir. Dışardan gelen eğitimcilerin yenilikçi ve öğrencilerin katılımını sağlayan interaktif eğitim yöntemlerini kullanma eğilimlerinin daha fazla olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan, bu eğitimciler üreme ve cinsel sağlık konularında öğretmenlerden daha bilgili olabilir ve öğrencilerle daha rahat bir şekilde konuşabilirler. Ayrıca onlar, toplumda var olan sağlık hizmetlerine öğrencilerin ulaşmasını da kolaylaştırabilirler. Bu yöntemin bir dezavantajı, eğitimde sürekliliğin sağlanamamasıdır. Süre, çoğu zaman öğrencilerde davranış değişimi sağlayacak uzunlukta olmamaktadır. Ayrıca eğitimci gittikten sonra öğrencilerin kafasında var olan bazı soruları yanıtsız kalabilmektedir (www.pathfind.org; 1997).

4. HIV/AIDS programları: Cinsel sağlıkla ilgili konuları okullara yerleştirmenin bir diğer yolu, yeni HIV/AIDS çabalarıdır. Var olan HIV/AIDS önleme programlarının içine cinsel sağlıkla ilgili diğer konuların entegre edilmesiyle, her iki programın da daha etkili olacağı düşünülmektedir (www.pathfind.org;1997).

• Bazı Ülkelerde Uygulanan Cinsel Eğitim Programlarına İlişkin Örnekler

Dünyanın birçok ülkesinde, yukarıda açıklanan cinsel eğitim programlarına ilişkin farklı örnekler uygulanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde cinsel sağlık eğitiminin tarihi oldukça eski olmasına rağmen tartışmalı bir seyir izlemiştir. İlk kez 1892 ve 1914 de Ulusal Eğitim Birliği, cinsel eğitimin ulusal eğitim müfredatının bir parçası olmasını desteklemiştir. 1960'lar, cinsel eğitime karşı grupların yürüttüğü eylemlerin etkili olduğu yıllar olmuştur. Ancak 1980'lerin sonlarında, büyük ölçüde halkın HIV tehlikesini fark etmesiyle cinsel eğitime karşı ilgi tekrar başlamıştır (Haffner, D.W.;1998).

Bugün cinsel eğitim ülkenin değişik eyaletlerinde ve bölgelerinde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Çünkü cinsel eğitim müfredatlarıyla ilgili kararlar bölgesel boyutta alınmaktadır. 22 eyalet okullarda hem cinsel eğitim hem de CYBH/HIV eğitimi verilmesini isterken, 15 eyalet yalnız CYBH/HIV eğitimi talep etmektedir. 13 eyalet ise cinsel eğitimle ilgili herhangi bir zorunluluk belirtmemektedir. Çoğu okulda cinsel eğitim 7-9. sınıflarda yoğunlaşmaktadır (Berne, L And Huberman, B.;1999). 1990'lı yıllar, ABD'de cinsel eğitimle ilgili iki farklı yaklaşımı savunanlar arasındaki tartışmalarla

geçmiştir. Bu yaklaşımlardan birincisi, evliliğe kadar cinsel ilişkiyi erteletmeyi hedefleyen yaklaşımdır. Bu yaklaşımda bireylere cinsel olarak aktif olduklarında kendilerini nasıl koruyacakları öğretilmemekte, kondom ve diğer yöntemler anlatılmamaktadır. CYBH'nin sonuçları, suçluluk ve utanç duygusu gençlerin cinsel ilişkiden uzak durmaları için korku aracı olarak kullanılmaktadır (www.pptc.org, Collins, C. And Stryker, J.;1997, Donovan, P.;1998).

İkincisi ve daha kapsamlı olan yaklaşım ise öğrencileri, yaşları ilerleyene kadar cinsel ilişkiyi ertelemeleri ve cinsel olarak aktif olduklarında güvenli cinsel davranışlarda bulunmalarını destekleyen yaklaşımdır. Bu yaklaşım sosyal öğrenme teorilerini kullanır, iletişim ve problem çözme gibi becerilere önem verir. Ayrıca cinsel olarak aktif adölesanlara istenmeyen gebelik ve HIV enfeksiyonu gibi sonuçlara maruz kalmamaları için gerekli bilgi ve becerileri öğretir (Berne, L. And Huberman, B.;1999, Collins, C. And Stryker, J.; 1997).

Hollanda'da ise cinsel eğitimin genel felsefesi öğrencilere cinselliği öğretmek değil, cinsellik hakkında konuşmaktır. Standart bir cinsel eğitim müfredatı ya da eğitimde kullanılan tek bir kitap yoktur. 1993'e kadar okul müfredatlarının zorunlu bir parçası olmayan cinsel eğitim, birçok okul dersi içine entegre edilmiştir. Öğretmenler öğrencilerin cinsellikle ilgili öğrenmek istedikleri bütün konuları anlatmakta özgürdür. Derslerin içeriğini öğrencilerin soruları belirlemekte, homoseksüalite ve mastürbasyon dahil tüm konular açık bir şekilde tartışılmaktadır. Eğitimde iletişimin önemi vurgulanmakta ancak cinsel davranışların negatif sonuçları üzerinde çok az durulmaktadır (Berne, L. And Huberman, B.;1999).

Diğer bir Avrupa ülkesi olan Almanya'da da cinsel eğitimle ilgili ulusal bir müfredat ya da özel bir ders bulunmamaktadır. Cinsel eğitim sorumluluğu okullara ve topluma dayalı organizasyonlara verilmiştir. Öğretmenler ve öğrenciler istedikleri tarzda kendi programlarını oluşturmakta özgürdür. Sıklıkla öğretmenler topluma dayalı üreme sağlığı organizasyonlarından konuk eğitimci davet ederler. Almanya özgür, pozitif, baskıcı olmayan, karşılıklı iletişime dayalı bir yaklaşımla cinselliği öğreten programları savunmaktadır. (Berne, L And Huberman, B.;1999).

Fransa'da cinsel eğitim nispeten yeni bir konudur. Dünyadaki AIDS tehlikesiyle birlikte, bu hastalıktan korunmanın bir yolu olarak cinsel eğitime başlanmıştır. Okullarda cinsellikle ilgili konular genellikle 9-13 yaşlarda anlatılmaya başlanır. Ulusal olarak belirlenmiş olan cinsel eğitim müfredatı, çoğunluğu CYBH ve AIDS'le ilgili olan beş üniteden oluşmaktadır. Eğitimin amacı cinsel ilişkiyi ertelemek değil, öğrencilerin cinsellikle ilgili konularda bilgi ve beceri kazanmalarına yardım

etmektir. Biyoloji öğretmenleri genellikle üreme anatomisi ve fizyolojisi ile ilgili konuları anlatırlar. Diğer konuları tartışmak için aile planlaması kurumlarından eğitimci çağırırlar. Bu yaklaşım, okullar ve aile planlaması organizasyonlarının işbirliği içinde çalışmasını sağlamıştır. Öğrencilere de sağlıkla ilgili endişelerini tartışmaları ve doğru bilgi edinmeleri için bir fırsat sağlanmıştır (Berne, L. And Huberman, B.;1999).

Türkiye'de cinsel sağlık eğitimi kapsamına giren konulardan bazıları ilköğretim ve ortaöğretimdeki değişik derslerin programında birbirinden bağımsız olarak yer almaktadır. Ancak bu derslerin programlarında amaçlanan gençlerin cinsel sağlık konularında sadece bilgilenmeleridir (Coşkun, A. ve ark.;1997, İKGV;2000). Ayrıca bu dersleri işlemekle görevli öğretmenler konu ile ilgili güncel bilgilerden yoksun olabildikleri için ergenlik dönemi sağlık konularını sunmada kendilerini yetersiz hissederek bu konularda yüzeysel bilgiler sunmayı tercih edebilmektedir. Gençlerin cinsel konulardaki tutum ve davranışlarını biçimlendirmeye yönelik planlı bir cinsel eğitim programı ülkenin gündeminde olmasına karşın, henüz okullarda cinsel eğitim verilmemektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından bölgesel boyutta yürütülen ve sürekliliği olmayan eğitim çalışmalarının ulaşabildiği genç sayısı azdır. Cinsellikle ilgili akademik bilgilerin eksikliği, ülkemizdeki bireylerin ve toplumun cinselliği genellikle üreme işi ve organlarıyla ilgili biyolojik bir eylem olarak dar bir odaktan görmelerine ve cinsel eğitimden korkmalarına neden olmaktadır (www.dpt.gov.tr; 2002 www.meb.gov.tr;2002).

Yukarıda açıklanan sorunlar VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Alt Komisyonun tarafından da ele alınmış ve bazı çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu öneriler arasında, örgün eğitimde cinsel sağlık bilgileri eğitiminin olabilecek en erken yaşta verilmeye başlanması, bu amaçla uygun müfredat programları ve eğitimcilerin yetiştirilmesi yer almaktadır. Diğer taraftan, her düzeydeki sağlık personelinin mezu niyet öncesi ve sonrası eğitimlerinde cinsel sağlık bilgileri ve HIV/AIDS eğitiminin yer alması önerilmektedir (www.dpt.gov.tr;2002).

Bu öneriler doğrultusunda temmuz 2001'de "Ergenlerin Sağlık Bilincinin Geliştirilmesi Projesi" başlatılmıştır. Bu proje, Milli Eğitim Bakanlığı ve İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı (İKGV) tarafından yürütülmektedir. Proje kapsamında Haziran 2003 sonuna kadar ergenlik dönemi sağlık eğitimi konusunda da 400 öğretmenin eğitilmesi ve 2003 yılı sonuna kadar ergenlik dönemi sağlık eğitimi programının iki aşamalı olarak değerlendirilmesi hedeflenmektedir (www.meb.gov.tr;2002).

• Cinsel Eğitimle İlgili Tartışmalar ve Araştırma Sonuçları

Dünyanın bütün bölgelerinde çocukların ve gençlerin cinsel eğitimine ilişkin çabaların ortaya çıkması ile birlikte konuya ilişkin farklı bakış açıları içeren tartışmalar da başlamıştır. Bazı insanlar cinsel eğitimin, gençlerin cinsel konulara karşı merakını artırarak daha erken yaşlarda cinsel ilişkiye başlamalarına neden olacağını savunurken, bazıları bunun tam tersini düşünmektedir. Okullarda cinsel eğitim programlarının yürütüldüğü ülkelerde ise tartışmalar daha çok eğitimin hedefi ve içeriğinde odaklanmaktadır. Farklı ülkelerde cinsel eğitim programlarının sonuçlarını değerlendirmek amacıyla yapılan araştırma sonuçları bu tartışmalara ışık tutmakta ve var olan programların yeniden yapılandırılmasında rehber olmaktadır.

1993 yılında DSÖ tarafından organize edilen bir araştırmada cinsel eğitim programlarıyla ilgili 19 araştırma incelenmiş ve şu sonuçlar elde edilmiştir (www.fpq.asn.au;2001) ;

- Araştırmalardan hiçbiri cinsel eğitimin, cinsel ilişkinin erken yaşlarda başlamasına neden olduğunu ve cinsel aktiviteyi artırdığını göstermemiştir. Bunun aksine bir kaç araştırma, eğitimin cinsel ilişkiyi geciktirdiğini göstermiştir.
- On araştırmada eğitimle birlikte, cinsel yönden aktif adölesanların güvenli cinsel davranışlarda bulunma yüzdelerinin arttığı bulunmuştur.
- Gençlerin cinsel ilişkiyi ertelemelerini ve cinsel ilişki meydana geldiğinde de kondom kullanmalarını destekleyen okul programlarının, yalnızca cinsel ilişkiyi ertelemeyi destekleyen programlardan daha etkili olduğu bulunmuştur.
- Araştırmalarda etkili cinsel eğitim programlarının geliştirilmesindeki anahtar faktörün toplum desteği olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı programların ebeveynler, öğretmenler, toplum liderleri ve medya dahil toplumun tüm kesimlerini içine alması gerektiği vurgulanmaktadır.

DSÖ tarafından yürütülen daha geniş kapsamlı bir gözden geçirme çalışmasında ise gelişmiş ülkelere ait binden fazla araştırma raporu incelenmiştir. Bu raporlarda da, eğitimin cinsel aktiviteye başlamayı teşvik ettiğine dair hiçbir kanıt bulunmamıştır. Ayrıca raporların bazılarında, cinsel eğitim ve HIV/AIDS programlarının birlikte yürütüldüğü yaklaşımların ilk cinsel ilişkiyi geciktirdiği, cinsel aktiviteyi azalttığı ve güvenli cinsel uygulamaların kabulünü artırdığı bulunmuştur

(www.pathfind.org; 1997). Song ve arkadaşları (2000) 1960-97 yılları arasında okullardaki cinsel eğitim programlarının etkinliğini araştırmak amacıyla yapılmış makale, rapor ve tezden oluşan 211 bilimsel yayını incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları, cinsel eğitim programlarının, öğrencilerin cinsellikle ilgili bilgilerinde bir artış sağladığını göstermiştir.

Görüldüğü gibi, bir ülkede cinsel sağlık eğitimlerini başlatmanın yanı sıra, bu programları bilimsel ilkelere uygun bir şekilde yapılandırmak, sonuçlarını değerlendirmek ve bu sonuçları programların niteliğinin geliştirilmesinde kullanmak önemli aşamalardır. Bilimsel ilkelere uygun yapılan değerlendirmeler, gençlerin cinsel sağlığını geliştirmeye yönelik farklı yaklaşımların ne derece etkili olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu durum, henüz okullarda cinsel sağlık eğitimlerinin uygulanmadığı, ancak buna yönelik çabaların giderek arttığı ülkemiz için de geçerlidir.

• Sonuç Olarak

Cinsel sağlık eğitim programlarının, gençlerin cinsel sağlığını koruma ve geliştirmede önemli ve etkili bir yol olduğu görülmektedir. Bu nedenle her ülke kendi koşulları doğrultusunda cinsel sağlık eğitim programlarını hayata geçirmelidir .

• Kaynaklar

1. Aszman, A., Kiran,S., VVatson, A. (1999), " Okul Sağlığı Hizmetlerinde Ülke Deneyimleri", Okul Sağlığı Kongresi, Konferanslar, Paneller Çalışma Grupları Sonuç Bildirgesi, İstanbul, S:19-20
2. Bagnall, P. (1997), " The Future Contribution Of School Nurses To The Health Of School Age Children", Health Education, 97 (4): 127-131
3. Basset, M.T., Kaim, B. (2000)," What They Don't Know Can Hurt Them: How School-Based Reproductive Health Programmes Can Help Adolescent Lead Healthy Reproductive Lives", Adolescent Reproductive Health Project Training And Research Support Centre, Zimbabwe
4. Berne, L, Huberman, B. (1999), "European Approaches to Adolescent Sexual behavior & Responsibility", Advocates For Youth, Washington, DC. Available to: www.advocatesforyouth.org/publications/european-es.pdf. Accessed: 20 nisan 2002
5. Birol, L. (1997), "Hemşirelik Süreci", İzmir.Etki Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti., s:8

6. Blinn-Pike, L, Berger, T., Rea-Holoway, M. (2000), "Conducting Adolescent Sexuality Research In Schools: Lesson Leamed.", *Family Planning Perspectives*, 32 (5): 246-252
7. Bradley, B. J. (1997), "The School Nurse As Health Educator", *Journal of School Health*, 67 (1):3-8
8. "Canadian Cuidellnes For Sexual Health Education", www.hc-sc.gc.ca/hpb/lcdc/publicat/sheguide/ Llast modified february 5, 1997, accessed: 15 Nisan 2002
9. Collins, C, Stryker, J. (1997), "Should We Teach Only Abstinence In Sexuality Education", Available at: <http://www.caps.ucsf.edu/abstinece.html> accessed: 11 mart 2002
10. Costante, C, Smith, E. (1997), "Beyond Band Aids: School Health Nurses As Program Developers And Coordinators", *The Journal Of School Health*, 67 (7):290-291
11. Coşkun A., Kızılkaya, N., Arslan, E. (1997), "Lise Öğrencilerine Yönelik Üreme Sağlığı Eğitim Programı Modeli", IV. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Sempozyumu, 10-12 Eylül Kıbrıs, 126-133
12. Crouch, S. (1999), "Sexual Health 1: Sexuality And Nurses'role in Sexual Health", *British Journal Of Nursing*, 8 (9):601-606
13. Donovan, P. (1998), "School-Based Sexuality Education: The Issues And Challenges" *Family Planning Perspectives*, 30 (4)
14. Eisenberg, M.E., VVagenaar, A., Neumark-Sztainer, D. (1997), "Viewpoints of Minnesota Students On School-Based Sexuality Education", *Journal of School Health*, 67(8):322-326
- 15 "FPQ for Sexual and Reproductive Health" www.fpq.asn.au/resources/withinreach.html. Last update january 2001, accessed: 14 Mart 2002
- 16 Haffner, D.W. (1998), "Sexuality Education", *Social Policy*, 28 (3):76-79
- 17 İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (2000), "Cinsel Sağlık Bilgileri Eğitimi Öğretmen El Kitabı", İstanbulAşama Matbaacılık Ltd. Şti.
- 18 Jobanputra, J., Clarc, A.R., Cheeseman, G.J., Glasier, A., Riley, S.C. (1999), "A Feasibility Study Of Adolescent Sex Education: Medical Students As Peer Educators In Edinburgh Schools", *British Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 106: 887-891
- 19 Kalaça, S. (1995), "Toplum Sağlık Gönüllülerinin Gençlerin İnsan Vücudu ve Üreme ile ilgili Bilgileri Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi", yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Ankara
- 20 Kirby, D. (1999), "Reflections On Two Decades Of Research On Teen Sexual Behavior And Pregnancy.", *The Journal Of School Health*, 69 (3): 89-93
- 21 Pan American Health Organization, World Health Organization. (2000), "Promotion of Sexual Health, Recommendations for Action",Guatemala, May 19-22,
- 22 Saito, I.M. (1998), "Sex Education In School: Preventing Unvvanted Pregnancy in Adolescent", *International Journal Of Gynecology & Obstetrics*, 63,(supplement 1):1 57-160
- 23 "Sexuality Education in the Schools: Issues and Ansvvers", Available at: <http://www.pptc.org/education/schoolsexed.htm> accessed: 11 mart 2002
- 24 Snegroff, S. (2000), "No Sexuality Education Is Sexuality Education", *Family Planning Perspectives*, 32 (5): 257-258
- 25 SIECUS (1996), "Guidelines for Comprehensive Sexuality Education.", 2nd Ed. New york.
- 26 Song, E.Y., Pruitt, B.E., McNamara, J., Colwell, B. (2000), "A Meta-Analysis Examining Effects Of School Sexuality Education Programs On Adolescents'sexual Knowledge, 1960-1997", *The Journal of School Health*, 70 (10):413-416
- 27 Tapan, M. (1995), "İzmir İlinde Adölesanlarda Aile Hayatı Üreme Sağlığı Konusunda Bilgi ve Tutum Araştırması" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- 28 T.C. Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. "Ergenlerin Sağlık Bilincinin Geliştirilmesi" <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular/SaglikErgenlikProjesi/SaglikErgenlikProjesi.htm>
- 29 Velioğlu, P. (1999), "Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar", İstanbulAlaş Ofset Matbaası, s:53-55
- 30 "The VWorld's Youth 2000" Available at: www.prb.org/content/NavigationMenu/Other-reports/2000-2002/The.Worlds_Youth.2000_Data_Sheet_h.htm accessed: 10 Haziran 2002
- 31 World Health Organization. (1998), "Gender and Health: Tecnical Paper", Switzerland
- 32 VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus Demografi Yapısı Göç Özel İhtisas Komisyonu Üreme Sağlığı Ve Aile Planlaması Alt Komisyonu Raporu, www.dpt.gov.tr Ulaşılan tarih: 10 Şubat 2002
- 33(1997), "Using Effectiveness Research To Guide The Development Of School Sex Education. BMA Foundation For AİDS, Health Education Authority And Sex Education Forum" London. Available at: <http://www.bmaids.demon.co.uk/pubs/effect.doc> Accessed: 4 Nisan 2002
- 34 (1997), "Reproductive Health Programs For Young Adults: School-Based Programs", *FOCUS On Young Adults Research Series* June 2. Available at:<http://www.pathfind.org/RPPS-Papers/School-Based.html> accessed: 20 Mart 2002